

Posudek vedoucího diplomové práce Realita a mediální obraz v kontextu sovětské mýtotvorby (Příběh Jurije Aleksejeviče Gagarina) Adély Klingohrové

V diplomové práci Realita a mediální obraz v kontextu sovětské mýtotvorby (Příběh Jurije Aleksejeviče Gagarina) se autorka zabývá důležitým jevem z pomezí disciplín. Je samozřejmé, že nejde o práci filologickou nebo uměnovědnou, ačkoliv analýza textů, včetně uměleckých, hraje ve zvoleném tématu a přístupu podstatnou roli. Stejně tak je zřejmé, že práce neaspiruje na studii historickou nebo politologickou, ačkoliv složka historiografická a analýza politického systému a sovětské ideologie představuje nezbytný předpoklad pro provedení výzkum. Stejně tak nejde o práci, která by si kladla za cíl posuzovat vědecká hlediska kosmického programu ve druhé polovině 20. století. Nicméně některé technické údaje, obzvláště ty, které se staly součástí publicistiky a předmětem posuzování v hromadných sdělovacích prostředcích, bylo potřeba vzít v potaz.

Východiskem práce Adély Klingohrové je stanovení předmětu. Tím není ani Gagarin jako historická postava ani literatura o něm, ať už umělecká nebo jakákoliv jiná, nýbrž Gagarinův obraz, strategie jeho prezentace. Proto se důležitým motivem studie stala mediální složka stanovení těch významů, které se v práci probírají.

Autorka začíná definicí Gagarinova obrazu na pozadí sovětského panteonu hrdinů a všímá si zásadní odlišnosti – Gagarin plní jiné úkoly ideologické zakázky než předešlé hrdinské postavy, sovětský diskurz jej vybavuje atributy, které odpovídají potřebám doby. Gagarin nezosobňuje dosahování výjimečných výsledků cestou krvavého boje a utrpení. Obsluhuje nový kult odlehčeného hrdinství, odpovídající rétorice tání a odzbrojení, souvislostem 60. let. Zároveň je silně přítomen fenomén militaristické identity hrdiny a jeho podřízení mechanismům utajování, což se týká především samotného letu, ale i příprav a všech okolností.

Zlomovým okamžikem byl z hlediska genealogie kosmického výzkumu a jeho prezentace a instrumentalizace úspěšný projekt sputniku z roku 1957. V práci se uvádí, avšak jeho funkci bylo možné výrazněji zdůraznit. Nejde ovšem o kritickou výtku. Poznámky o možnostech, které téma skýtá, jsou jen souběžné komentáře, které si kladou za cíl zmínit případné další vrstvy nebo možnosti započatého výzkumu, případně posloužit jako námět pro diskusi. Podotkněme rovnou, že práce působí vyváženě, autorka ji zpracovala s vědomím zvolené metody a nezbytnou autoreflexí při zacházení s jednotlivými formulacemi a také citáty a použitou literaturou. Podařilo se jí do tématu takřikajíc nezabřednout a odlišovat rovinu předmětu od jeho výkladu, což bývá tak často průběžným kamenem diplomových prací.

Namístež je v diplomové práci průběžný důraz na sémantické napětí mezi otevřeností obrazu kosmického triumfu sdělovacím prostředkům po celém světě na jedné straně a na druhé straně radikální formy utajení. Ty sloužily několika vzájemně souvisejícím cílům: kosmickému výzkumu coby součásti zbrojního arzenálu v rámci studené války, utajování sovětské vědy (také v souvislosti s – potenciálními - vojenskými cíli vědeckého výzkumu) a pseudoreligiozité politického systému, který utajováním zvyšoval svoji prestiž, vážnost a úctu, formoval svůj koncept „vznešeného“ (ve smyslu Kantově a Lyotardově).

Tématu adekvátní je také odkaz na kosmismus – vlivné interdisciplinární (a často eklektické) učení o možnostech kosmu z hlediska lidské civilizace, které se v Rusku rozvíjelo obzvláště ve 20. letech (jeho kořeny ovšem sahají ke spisům Nikolaje Fjodorova, jak se v práci zmiňuje). Autorka postupně probírá rysy, který z různých stran konceptualizují Gagarina jako kultovní obraz spíše než (historickou) postavu. Ukazuje, jak se modelovala – i v době, kdy byl první kosmonaut ještě naživu – jeho nesmrtelnost, jak důležitou roli hrála figura jeho mládí, mladosti, jak prezentační mechanismy zacházely s jeho soukromím, s jeho prostým sovětským člověčenstvím, jež druhotně plnilo úlohu polidštění, zpřístupnění nedozírných výšin autoritativní moci, která nepřestávala nahánět hrůzu vlastním občanům i celému světu. Jedním z pilířů gagarinovského kultu byla kniha, nazvaná *Doroga v kosmos*. Bylo by namístež hned zpočátku (str. 32) jejího rozboru uvést, že žánr „autorského životopisného“ díla je tu principiálně podkopán nejen samotným stylem, ale i oficiálními, neskrývanými údaji. Publikace uvádí, kdo ji skutečně sestavil, byť jsou dva neznámí novináři uvedeni drobným písmem ve srovnání s jménem planetární celebrity - Gagarina. Nicméně stylizovanost výsledku je radikální, stejně jako pečlivě konstruovaná klišé, modelující Gagarina jako obraz ve službě sovětské ideologické mašinerie.

Ještě důležitější než autorství a stylistika je ovšem mediální aspekt knihy v poměru k jiným kanálům Gagarinovy adorace. Ve srovnání se staršími sovětskými hrdiny se totiž mechanismy zvýznamňování zdaleka neomezily na nejvlastnější médium sovětského znakového světa, tedy slovo, verbální diskurz, případně film nebo píseň.

U Gagarina – a práce Adély Klinohrové to výstižně dokládá – vystupuje do popředí mediální prezentace v širokém smyslu slova – Gagarinem sovětský režim konkuruje filmovému průmyslu Hollywoodu i celé sféře západních celebrit a jejich zpřítomňování. Správně v této souvislosti uvádí Klingohrová, že Gagarinův pomník v Moskvě, tyčící se nedaleko obrovského památníku V. I. Lenina, je ovlivněn estetikou „supermana“ – postava je vysoko v nebi a připomíná raketu či boha spíše než pozemšťana s masa a krve. Jeho sláva se šíří v obrazech, ať už staticky fotografických nebo filmových, Gagarin je exportní obraz, jeho

podoba je významnou, ne-li nejvýznamnější součástí jeho významu coby dobyvatele kosmu, opravdovým nositelem gagarinovského poselství nejsou jeho názory, výroky nebo výkon, který nebyl ostatně nijak extrémní. Nositelem Gagarinova poselství je především Gagarin jako vizuální, případně audio-vizuální brand.

Autorka trefně uvádí souvislosti Gagarinova kultu s rozvojem komunikačních a informačních technologií na konci 50. let a v letech následujících.

Adéla Klingohrová se v souvislosti s jazykem, kterým píše a také vzhledem k prostředí, v němž její diplomová práce vzniká, soustředí na českou recepci Gagarina a jeho heroizaci – uvádí okolnosti jeho adaptace pro český mediální trh stejně jako dobové umělecké zpracování Gagarinova příběhu v díle Milana Kundery, Jana Pilaře nebo Františka Hrubína.

Následně se vrací k perspektivě chronologické a ve stručných bodech popisuje formování Gagarinova mýtu v čase včetně jeho krize v době zániku Sovětského svazu a následné revitalizace v období následujícím.

Utajování, zázrak a vítězství vyhlašuje autorka diplomové práce jako hlavní tři aspekty utváření Gagarinova kultu (str. 88), sémantické motory jeho mediální identity, mohli bychom dodat. Jistě by bylo možné vytipovat i další významová těžiště, ale není úkolem posudku navrhnout alternativy k těm, které jsou konzistentní, srozumitelné a formulované kultivovaným, čtivým jazykem. Práci ilustruje pečlivě vybraná řada fotografií a reprodukcí. Navrhuji práci hodnotit jako výbornou.

Doc. Tomáš Glanc, Dr.

22.05.2007